

בחולין שנעשו עטה"ק, כ"ש ששלישי שלהם יעשה רביעי בקודש עצמו. ומתוך ר' יצחק 'תנאי היא' שמצאנו דעת תנאים החולקת על ברייתא זו וסוברת שאותם חולין הרי הם כתרומה ואין בהם רביעי, ולאותו תנא י"ל שגם בקודש עצמו אין החולין עושים רביעי.

ולפי הגרסה בגמרא לפנינו, וכן גרס רש"י, הא דקתני 'בחולין שנעשו עטה"ק' – על החולין המטמאים קאי, ולא מדובר בחולין שנטמאים, ולא שמענו מכאן שיש רביעי בחולין אלו. והקושיא היא מן הדין המפורש ששלישי בחולין עושה רביעי בקודש. ולפי זה אין לפרש בתירוץ הגמרא כפירוש בעה"מ, שהרי הם כתרומה היינו שאין בהם רביעי, שהרי גם לדעת המקשה לא מצינו מי שסובר שיש בהם רביעי. אלא התירוץ הוא, כיון שאמר התנא הרי הן כתרומה משמע שהשלישי שבהם אינו 'טמא' אלא 'פסול' ומשמע שאינו עושה רביעי בקודש. כדפרש"י. וע"ע בר"ש ספ"ב דטהרות. ועוד אפשר לפרש 'הרי הן כתרומה' שנעשתה על טהרת הקודש, דומיא דחולין הללו, ומשמע שאינם כקודש אלא כתרומה, ומזה יש לשמוע שאין עושה רביעי אלא קודש מקודש, אבל חולין או תרומה שנעשו עטה"ק – אין עושים רביעי, וכמובא לעיל).

דף לו

'הכל מודים היכא דאיתיה לדם מתחלה ועד סוף כולי עלמא לא פליגי דמכשיר, כי פליגי בנתקנה הדם בין סימן לסימן, רבי סבר ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף והאי דם שחיטה הוא, רבי חייא סבר אינה לשחיטה אלא בסוף והאי דם מכה הוא' – יש לעיין מדוע נחלק ר' חייא רק בשנתקנה הדם, הלא אף אם נשאר הדם (של תחילת השחיטה בלבד) על הדלעת נאמר שאינו 'דם שחיטה' אלא 'דם מכה', שהרי אינה לשחיטה אלא לבסוף.

והיה נראה מכאן שלא נחלקו החכמים אם ישנה לשחיטה מתחילה או אינה אלא לבסוף, אלא באופן שלא גמר השחיטה, אבל כאשר לבסוף נגמרה השחיטה בהכשר, לכולי עלמא הוברר הדבר שהיתה לשחיטה מתחילה ועד סוף. ואולם אין מבואר כן בסוגיא דלעיל (כט. כן הקשו הר"ן ומהרש"א מהדו"ב).

וכתב בתוס' הרא"ש: ודאי בכל מקום שנגמרה השחיטה ללא שום שינוי, הכל מודים שישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, וכי תעלה על דעתך שלא תכשיר אלא טיפה אחרונה – לא נחלקו אלא בשנשתנה הדבר באמצע השחיטה, כגון סימן אחד בפנים ואחד בחוץ או ארע פסול בשחיטה או שחטוה שני אנשים, ואפילו שינוי הבא מאליהו, כגון בפסח שלא בזמנו, ששאלו לעיל 'כיון דשחיט ביה פורתא אידחי מפסח אידך שלמים לשם פסח קא שחיט' – אבל בלא שינוי, קרויה היא שחיטה מתחילתה. (ויש להבין מדוע נתקנה הדם בין סימן לסימן נחשב שינוי בתוך השחיטה ויקבע את שמה. ועוד יל"ע לפי"ז באופן שניתנו תחילה על דלעת אחת ולא נתקנה, ואח"כ ניתנו על דלעת אחרת ונתקנה, וגמר השחיטה – שלפי הסברא הנזכרת יצא לכאורה שגם הדם שעל הדלעת הראשונה לא יכשיר, שהרי היה כאן שינוי.

וראיתי למו"ד הגר"ש פישר (בית ישי – קטו, הערה א) שכתב על דברי התורא"ש הללו: 'אבל הרואה יראה שאין לדברים שחר. ולא מרן הרא"ש חתים עלייהו'.

ואולם החזון איש (יו"ד ריד) כתב, שזה שאמרו כאן 'ישנה לשחיטה... אינה לשחיטה... – לשנא בעלמא הוא, ואינו ענין למחלוקת דלעיל – שאין השאלה כאן אם תחילת השחיטה נידונית כסוף שחיטה, אלא השאלה היא על זמן תחולת שם 'שחיטה'; האם חל שם שחיטה רק לאחר גמר השחיטה, או שמא חל שם שחיטה למפרע.

א. בספר 'בית ישי' (קטז, הערה א) פרש כוונת החזו"א, שגם רבי וגם ר' חייא סוברים ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף אלא שנחלקו אם שם שחיטה מתחיל כבר מתחילתה או רק לבסוף חל למפרע. אבל למ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף, לא חל למפרע כלל שם שחיטה.

ולכאורה היה נראה מדברי החזו"א שודאי לא חל שם 'שחיטה' קודם שנגמרה השחיטה, אלא דם מכה הוא, אלא שנחלקו אם שם 'שחיטה' חל רק לאחר גמר כולה מאו ואילך, או חל בסוף למפרע.

ונראה שנחלקו בין למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס בין למ"ד אינה אלא לבסוף, כי מ"מ לאחר שגמר השחיטה, כולו נידון כ'דם שחיטה', וכשם שלענין כיסוי הדם לא נחלק אדם מעולם שרק הטיפה האחרונה תתחייב בכיסוי, כמוש"כ הר"ן, וקביעת דין הדם ומהותו, אינה תלויה בדיני השחיטה עצמה, לדעת החזו"א. וראה בדומה לזה בשיעורי הגרד"ר א, ג.

ב. בחדושי הר"ן באר באופן אחר. ובעיקר הדבר דעתו כדעת הרא"ש שאותה מחלוקת היא עם זו שלמעלה, דלא כמוש"כ החזו"א.

'אמר ר' אושעיא: מאחר שרבי אומר הוכשר ור' חייא אומר תולין – אנו על מי נסמוך? – באו ונסמוך על דברי ר' שמעון שהיה ר"ש אומר שחיטה מכשרת ולא דם... הוה ליה רבי חד ואין דבריו של אחד במקום שנים' – מכאן כתבו כמה מן הפוסקים להוכיח, שיש לילך אחר רוב דעות בהכרעת הדין, הגם שהרוב מורכב מטעמים שונים, מכל מקום כיון שרוב הדעות שוים בתוצאת פסק הדין – יש להכריע הדין כמותם. והרי כאן רבי ור' חייא – הלכה כרבי, וכן חכמים ור"ש – הלכה כחכמים, ואעפ"כ בהצטרף דעת ר' חייא עם ר' שמעון, מכריעים אנו כמותם, הגם שכל אחד בא מטעם אחר ואפשר שחולק על טעם חברו. (עפ"י אור זרוע – סנהדרין לד, אות פו; שו"ת מהרי"ק נב – מובא ברמ"א חו"מ כה, ב. וסברא זו חוזרת ונשנית כמה פעמים בתשובות המהרי"ק – ע' בס"ל לו; מא; צד – בסד"ה ועל אשר כתבתי; קב).

ואולם יש מפקפקים בדבר, וכותבים שאין להקל על סמך צירוף טעמים שונים, להחשיבם לרוב דעות. (ע' שו"ת הראנ"ח ח"א נב; גט פשוט קכב, ה; כנסת הגדולה – חו"מ כה, הגהות ב"י, לו). וכן כתב הש"ך (בי"ד רמב, הוראת או"ה בד"ה וכתב עוד; ובחו"מ כה סקי"ט), שאין להקל באיסורי תורה להתיר, כאשר אינם מתירים מטעם אחד. (מובא כל זה ועוד, ב'בירור הלכה' – סנהדרין לד).

ולשיטה האחרונה לכאורה קשה מסוגיתנו. (וכבר העיר כן הגרע"א בתשובות חדשות (ד) על הש"ך, שלא הזכיר מאומה מסוגיתנו. וכן העיר בליקוטים שבסוף חדושי בית מאיר). וי"ל שדוקא כאן סמך ר' אושעיא על ר' חייא, כי יש להעמיד על חזקת טהרה בספק, אבל בעלמא אין להקל. אי נמי, לרב אשי שהלכה כמותו, לא הקל ר' אושעיא אלא החמיר, שלא לאכול ולא לשרוף).

'רבי אלעזר נמי מיתורי קראי קאמר, מכדי כתיב וכי יתן מים על זרע, מכל האכל אשר יאכל למה לי...' – כלומר, מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא למה לי. (הגהות ריעב"ץ).

וכן דרך הגמרא והמדרשים במקומות רבים, להביא תחילת הפסוק בלבד, והכוונה על סופו, כאילו נכתב 'וכו' – ע' לדוגמא: תגיגה יב. 'אדה"ר מן הארץ... וברש"י; שם טו: 'ועליו הכתוב אומר... וע"ש מהרש"א; יבמות ה: 'ת"ל איש אמו... ובתד"ה כולכם; שם טו: 'ידו פרש צר... וסמ"ך אסיפיה דקרא נמי 'כי ראתה גוים... לא יבואו בקהל לך'; שם סה: 'ויאמר שמואל...; בכורות לב. 'רק ככל אות...'. ועתוס' יבמות קא: ד"ה ומנקרא; פירוש הרא"ש נדרים נה. תוס' נוזר מח. ד"ה לאביו; סוטה ו. ובתורא"ש; רשב"א ב"ק קיב. ב"ב ג. 'גזית אבני דמשפיה, דכתיב...'. וע"ש ברש"י ד. ד"ה הנני וברש"י יא. ד"ה אוצרות; תוס' שם ס. ד"ה ראוי; משנה ע"ז כט: 'שהרי חברו... ובתוס' שם לד: ד"ה שחבירו; תוס' שם לו: ד"ה דכתיב; בכורות לב. ועוד).

(ע"ב) 'מתיב רב יוסף: רבי שמעון אומר הוכשרו בשחיטה... אמר ליה אביי: עשאוהו כהכשר מים מדרבנן' – כתבו התוס' (עג: ד"ה הוכשרו) שכאן מבואר, שזה שאמר ר' שמעון שהשחיטה מכשרת לקבל טומאה – מדרבנן הוא, אבל מדאורייתא אין הבשר מוכשר לקבל טומאה ע"י שחיטה.

א. לולא דבריהם היה מקום לפרש שאמנם שחיטה מכשרת מהתורה, אך אין הבשר עושה ראשון ושני אלא מדרבנן, כיון שאין שם הכשר משקה. וכנראה אין מסתבר כן לתוס', כי אילו היתה זו סברה דאורייתא, שהשחיטה חשובה להכשיר הבשר, לא היה נראה לחלק בין טומאת הבשר עצמו, לעשייתו ראשון ושני את מגעו. ודוקא לענין חיבת הקדש נסתפקו, שמא אין זו אלא מעלה לפסול ולא טומאה גמורה לטמא אחרים.

ואין להקשות אם יש מקום לחלק ביניהם, כיצד הוכיח רב יוסף משחיטה לצריד של מנחות – שמכל מקום מוכח משחיטה המכשרת לגמרי, שאין צריך דוקא משקה, ושוב יש לומר שגם צריד עושה ראשון ושני.

ב. גם הר"ן בחדושיו כאן כתב שהכשר שחיטה – דרבנן, אלא שהוא פרש כן גם בדעת המקשה, ולא בתירוץ הגמרא. ולדעתו הנחה פשוטה היא שאין זה הכשר מדאורייתא, שלא מצינו מקור לכך).

י'עדיין משקה טופח עליה' – כלומר, טופח על מנת להטפיה, שלא מצינו בשום מקום שיעור 'טופח' בלבד, אלא או 'טופח על מנת להטפיה' או די ב'משהו'. ומכאן (ומעוד מקומות) נראה שבפחות מוטפח על מנת להטפיה לא חל עליו שם 'משקה' לשום דבר, שלכך אינו מכשיר לקבל טומאה. (עפ"י חדושי הגר"ח – טומאת אוכלין ז,ה)

דף לו

'מסוכנת ממאי דשריא...' – הרשב"ש (בשו"ת, ש) נשאל, מפני מה התירו את המסוכנת? והשיב '... מי יאמר שזאת הבהמה שהיא מסוכנת, תמות, שמא תבריא בלא ששחטוה, שהרי אף בבני אדם אנו מוצאים כן, שמגיעים עד שערי מות ומתרפאים ויש בריאים ומתים פתאום'.

וכן הביא בחלקת יואב (יו"ד קמא, ז) מהראב"ד (בפירושו לתורת כהנים שמיני ספ"ג) ומספר הכוזרי, שהטעם שמסוכנת מותרת הוא לפי שאין מיתתה ודאית, שאם ימצא לה סם מתאים – תתרפא.

ואולם בספר אור שמח (שחיטה ח, יז) כתב שמלשון הסוגיא משמע כדברי בעל האשכול, שאפילו ודאי מתה וידוע שאין לה רפואה כלל – לא אסרה תורה, לפי שאין בה חסרון באברים, כטרפה.

וע' בשו"ת חת"ס יו"ד נח.

'השתא מחיים אסירא לאחר מיתה מיבעי?!' – ודלמא לעולם אימא לך היינו נבלה היינו מסוכנת... ודלמא היינו טרפה היינו מסוכנת...' – יכול היה להקשות גם באופן אחר: שמא מסוכנת אסורה באיסור לעצמה, משום זאת החיה אשר תאכלו ואיסור זה אינו כולל נבלה וטרפה – אלא שמסתבר שאם היינו למדים איסור למסוכנת מ'זאת החיה...', היה לנו להכליל גם טרפה ונבלה באיסור זה, שהרי שתיהן אינן בכלל 'חיה'. (עפ"י תוס' להלן בע"ב ד"ה ומה. ומהרש"א מהדו"ב שם. וכע"ז בחדושי הר"ן).

'יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב, יבא איסור טרפה ויחול על איסור חלב' – שאיסור חל על איסור כשהוא כולל גם דברים מותרים, ומתוך שאיסור נבלה או טרפה חל על הבשר המותר, חל גם על החלב.

א. שחיטת הבהמה – לתנא קמא: אינה מכשרת את הבשר. לר' שמעון: מכשרת (משום שמתרת את הבשר לאכילה. רש"י ותוס' והכשר זה אינו אלא מדרבנן. ר"ן כאן ותוס' עג:).

ב. דם שחיטה – לחכמים: מכשיר (תשפכנו כמים – הוקש למים). לר' שמעון: אינו מכשיר, (שלא הוקש למים אלא לענין דינים התלויים בשפיכה, ולא לענין הכשר. תוס').

לדעת חכמים, הדם שניתז במהלך השחיטה, ונתקנה מן האכל לפני גמר השחיטה – נחלקו החכמים אם הוא מכשיר (רבי, שישנה ל'שחיטה' מתחילה ועד סוף, ואפילו נגע שרץ לפני גמר השחיטה – נטמא. חז"א. וע' שלמי שמעון), אם לאו (ר' חייא – אליבא דרב פפא. ולרב אשי – הרי זה ספק לר' חייא, ותולין, לא אוכלים ולא שורפים). והכריע ר' אושעיא כר' חייא (מפני צירוף דעת ר' שמעון שדם שחיטה אינו מכשיר כלל).

יש דעת אמוראים שלר' שמעון דם מכשיר. ולא שמיע לה הברייתא הדכא. עפ"י תוס' כז: ד"ה ומר. וע' אור שמח – הל' טומאת אכלין ב,ז).

אינו נחשב דם שחיטה אלא זה שהנפש יוצאה בו, אבל דם התמצית אינו קרוי 'דם' ואינו מכשיר. תוס' עפ"י פסחים טז. יש שכתבו שדם קילוח אינו מכשיר בשחיטה. ע' לשון רבנו גרשום והרמב"ם (טו"א יב,ג). ואולם עתוס' (כאן ובכריתות כב.) ובחודשי הנצי"ב.

ג. דם חללים – מכשיר. (ודם חללים ישתה – החשיבו הכתוב משקה).

לרש"י, היינו אף בבהמה, דם הריגתה מכשיר. ועוד כתב (קכא). שאין נקרא דם חללים אלא בהריגה ע"י גסטרא בצואר. שאר הראשונים חולקים, שאין 'דם חללים' אלא באדם, אבל בבהמה – הרי זה כדם מכה. ועוד כתבו התוס', שגם מקום בית השחיטה בכלל 'צואר' הוא, ולאו דוקא בעריפת גסטרא. אינו נחשב 'דם חללים' אלא הדם שלאחר הקילוח, אבל דם הקילוח אינו דם חללים, (אם משום שאין הנפש יוצאה בו, שאינה יוצאה אלא מטיפה המשחרת ואילך, וכדעת ריש לקיש בכריתות ודלא כר' יוחנן. רש"י ור"ן. אם משום שאין קרוי דם חללים אלא היוצא לאחר מיתה, שכבר נעשה 'חלל'. תוס'). וכתב מהרש"א שמשמע בתוס' שדם קילוח אינו מכשיר אפילו לחכמים, וגרע מדם מכה דלהלן. והחזו"א (ריד) צדד בדבר. ע"ש. וב'קובץ ענינים' תמה מצד הסברא).

ד. דם המת – לחכמים, מכשיר (מכשירין ו,ו). שלאחר שגילה הכתוב שגם דם שחיטה מכשיר, הרי ש'דם חללים' לאו דוקא, ומה לי קטלה אדם מה לי קטלה מלאך המת. עפ"י ראשונים). לר' שמעון – אינו מכשיר, (שאיין לך אלא מה שנאמר בו, 'דם חללים').

לרש"י, המדובר בבהמה שמתה. ולתוס' – באדם שמת.

ה. דם מגפה – ר' שמעון אומר: אינו מכשיר (שלא נתחדש להחשב משקה אלא 'דם חללים'). ולחכמים – מכשיר. (והוכיחו בתוס' שלא נחלקו אלא באדם, אבל בבהמה – גם לחכמים אינו מכשיר. ולשיטת רש"י צ"ע).

דף לו

- סו. א. דם של פסולי המוקדשין שנפדו – האם הוא מותר בהנאה?
ב. מהו המושג 'חיבת הקדש', והאם הוא מדאורייתא או מדרבנן?

ג. קדשים שנטמאים ללא הכשר ע"י משקה – האם הם מטמאים במגעם דברים אחרים, או שמא לא נפסלו אלא הם בלבד?

א. דם פסולי המוקדשין מותר בהנאה ואינו טעון קבורה (כמים). והוצרך הלימוד לדם שיצא מחיים, קודם שנשחט הרוב, שמותר ואינו דומה לחלב שלהם. תוס'.

ב. אעפ"י שאין אכל מקבל טומאה אלא זה הראוי לאכילה ושהוכשר ע"י משקה – בקדשים אין הדבר כן, אלא אפילו עצים ולבונה שאינם אכילים – יכולים לקבל טומאה, חיבת הקדש מכשרתן ועושותן אכל. ואמרו בסוגיא שהוא דין דאורייתא. (והבשר – לרבות עצים ולבונה).

וכן שאר הקדשים (שנתקדשו קדושת הגוף ע"י כלי. רש"י תוס'. ע' מנחות קא) – הרי הם מקבלים טומאה אעפ"י שלא הוכשרו ע"י משקה, חיבת הקודש מכשרתם. וגם זה הוא דין תורה, ונפקא מינה – שאם נטמאו, דינם בשריפה. ואילו לא היתה זו אלא טומאה מדרבנן, היו תולין ולא שורפין.

(הרמב"ם ט"א י"ז) פסק שמהתורה צריך הכשר, וחיבת הקדש אינה מכשרת אלא מדבריהם. וע' בפסחים לה. מאידך לענין לבונה משמע ברמב"ם שחיבת הקודש מועילה מדאורייתא, (אך לא לענין עצים). ע' במפרשים ובמובא בזבחים לד. וע"ש בדף מו לענין חיוב האוכלים בטומאה. וע"ע רש"י ותוס' מנחות כא. קא. ובמנ"ח (קמה, ו) חידש שלדעת הרמב"ם עצים ולבונה צריכים הכשר מים מן התורה.

בפרה אדומה, אם חיבת הקודש דאורייתא או דרבנן – ע' תוס' כאן; שו"ת הרשב"א לב; טו"א חגיגה כג. יש מן האחרונים שיצא לחדש, שכלי שרת מקבלים טומאה מאכלים ומשקים מדין חיבת הקודש, שהרי הם כאכל, וכעצים ולבונה. (צל"ח פ"ק דפסחים אות קלב) ויש שחלקו על כך. ע"ש באות קלג; מנ"ח סוף מצוה קס. וע' שו"ת הרשב"א לב, שאין חיבת הקודש עושתן כאוכלין ממש, ואין זו טומאת אוכלין, אלא לומר שמקבלים טומאה אע"פ שאינם אכל).

ג. נסתפק ריש לקיש האם צריך של מנחות (- חלק יבש, שלא הוכשר ע"י משקה. וה"ה בשר קדש שלא בא במים. תוס'). האם הוא עושה ראשון ושני במגעו. ובארו בגמרא שלא נסתפק אלא בדאורייתא, אם מטמא את מגעו מן התורה (וקדשים הנוגעים בו דינם בשריפה) אם לאו, אבל מדרבנן – ודאי הוא עושה ראשון ושני (והנוגע בו – לא יאכל). ועלה הספק ב'תקו'. (ובירושלמי (חגיגה ג, ב) פשטו לקולא, מיתור הכתוב). (עצים ולבונה שנטמאים מפני חיבת הקודש, פשוט שאין עושים ראשון ושני. שטמ"ק אות ז, מכת"י. וע' שלמי שמעון).

דף לז

סז. א. השוחט בהמה מסוכנת – האם היא מותרת באכילה, ומניין?

ב. האוכל חלב של נבלה או טרפה – משום כמה איסורים הוא חייב?

ג. היכי דמי 'מסוכנת'?

א. המסוכנת אינה נאסרת באכילה. (ולא תאמר זאת החיה אשר תאכלו ומסוכנת לאו חיה היא – שמכך שהוצרך הכתוב ללמד שאיסור נבלה חל על איסור חלב, משמע שלא נאסרה קודם שנתנבלה משום 'מסוכנת', שאם מסוכנת אסורה, הרי כבר גילה הכתוב שאיסור טרפה (ובכלל זה מסוכנת) חל על איסור חלב, ושוב א"צ להשמיענו בנבלה, שהרי כל נבלה היתה מסוכנת. וגם אם תמצוי לומר שנתנבלה ע"י גיסטרא לא היתה מסוכנת אפילו שעה אחת ('אבע"א') – עדיין מדוע ייתר הכתוב וחלב נבלה וחלב